

האם אפשר לסמוך על הזיכרון?

התשובה של כמה מבכירי המומחים לחקר הזיכרון היא שלא. זיכרונות, הם טוענים, ניתן להשתיל וגם לתמרן, ודאי כשמדובר בזיכרונות מודחקים שנובעים כתוצאה מטראומה. אם כך, מה גרם לבית המשפט העליון לקבוע שזיכרונות מודחקים קבילים כראיה משפטית ולשלוח לכלא אדם שבתו חלמה שהוא אנס אותה בילדותה? **G מנתח** ← שחר סמוחה

7

פני מעט יותר משנתיים, כשבני אדם היה בן כשנתיים וחצי, עמרתני איתו יד ביד על אחת המרפסות שצופות אל מכתש רמון והתפעלנו מהנוף. אדם, שכפי הנראה התפעל מהמכתש כפי שרק ילדים יכולים להתפעל ממשהו, פער את פיו בהערכה לנוף הקרום ושטט את המוצץ שהיה בו היישר לתוך לועו של המכתש. בעיניים פערות שנינו ראינו את המוצץ הכחול מקפץ על האבנים בדרכו למטה עד שהוא נעלם מן העין. אדם הסתכל אליי אחוז אימה וביקש שארד להביא לו את המוצץ, אבל מהר מאוד הבהרתי לו שזה לא יהיה אפשרי. "מה אני אעשה בלי המוצץ?", הוא שאל בפחד, ואני הסברתי לו שהוא ייאלץ להתגבר עד שנחזור למרכז הארץ, וכך היה.

במשך הזמן, ולאור גבורתו של הואטוט לנוכח המצוקה שנכפתה עליו, הפך הסיפור למיתולוגיה משפחתית קטנה, שאדם נהנה להתרפק עליה מפעם לפעם. בפעמים הראשונות הוא ביקש ממני או מעדים אחרים לאירוע לספר לו מה בדיוק קרה וכיצד הוא לא בכה והתגבר, אולם מאוחר יותר הוא החל לספר את סיפור המעשה בעצמו. עם זאת, בצורה שרחוקה מלהפתיע חוקרי זיכרון, הסיפור הלך וקיבל חיים משלו. פעם אחת מישוהו הפיל לאדם את המוצץ למכתש בכוונה ובפעם אחרת זה קרה בטעות; עלי-פי זיכרון אחר, המוצץ היה "לבן עם כוכבים"; ובגרסה נוספת, הסיפור התמקד בירידתו

ההירואית של אדם אל מעמקי המכתש, במציאת המוצץ ובטיפוס מחוץ חזרה לעמדת התצפית לקול תרועותיהם של בני המשפחה שהביטו על הנעשה מלמעלה. הזיכרון, התחוויר לי פעם אחר פעם, הוא ישות דינמית, חמקמקה ומתעתעת.

"הזיכרון האנושי לא עובד כמו מכשיר הקלטה או מצלמת וידאו, וגם לא כמו מחשב שבו אתה מכניס משהו למקום מסוים ואחר כך אתה שולף אותו והוא נשאר בדיוק כמו שהוא היה כשהכנסת אותו לשם", מסביר פרופ' מורי גולדשמיד מהמחלקה לפסיכולוגיה באוניברסיטת חיפה, שמתמחה בחקר הזיכרון. "יש אחסון אינפורמציה בתוך הזיכרון, אבל גם באחסון הזה, זה לא שאתה לוקח איזה אירוע ומאחסן אותו כפי שהוא. הוא עובר הצפנה, שבמהלכה יש הרבה פרשנות סובייקטיבית. שני אנשים שראו בדיוק את אותה סיטואציה יכניסו לתוך הזיכרון שלהם משהו שונה מאוד, כי הם חווים מידע בזיכרון, כשאתה נוכר בו באופן ספונטני או מתבקש להיזכר בו, התהליך הוא שילוב של ניסיון להגיע לאותו מידע שנראה לך רלוונטי ושל השלמת פרטים עליידי כל מיני היסקים. לפעמים באופן אוטומטי, בלי להיות בכלל מודע לזה".

המשמעות, כפי שמסביר פרופ' גולדשמיד, היא שהזיכרון הוא לא משהו שניתן תמיד לסמוך עליו. "אם, למשל, אתה מנסה להיזכר מה היה במסיבת יום

הולדת מסוימת. את חלק מהמידע אתה זוכר, אבל חלק אחר, שאתה לא זוכר ממש, אתה משלים - כי אתה יודע מה בדרך כלל קורה במסיבת יום הולדת. התוצאה היא שאתה חושב שאתה חווה זיכרון אמיתי בעוד שזה רק היסק. זה שאתה חושב שאתה זוכר שפתחו את המתנות לא אומר שזה באמת קרה".

איך משתילים זיכרון?

מגוון רחב של ניסויים שביצעו פסיכולוגים קוגניטיביים הראו לא רק את הקלות שבה ניתן לשתול אצל בני אדם זיכרונות שווא, אלא סימני טכניקות להשתלה יעילה שלהם. באחד מהניסויים הללו השמיעו לנסיינים רשימה ארוכה של מילים, כמו "כרית", "נחירה", "מיטה", "לילה" ועוד מילים אחרות שכולן מתקשרות לשינה, מבלי להשתמש במילה "שינה" עצמה. לאחר מכן התבקשו הנסיינים להיזכר אילו מילים הם זוכרים, והתברר שרוב הנסיינים "זוכרים" מילה שכלל לא הושמעה להם. את התוצאות אפשר להסביר בשתי דרכים: היסק שגורם לנו לחשוב שאם מילים שמוזכרות לנו את המילה "שינה" הופיעו, יש להניח שגם המילה הזו הושמעה לנו; הסבר נוסף שמעלים החוקרים לתופעה הוא שבתודעה שלנו קיימת רשת סמנטית בין מילים, שהמידע בתוכה זורם בין מושג למושג. עלי-פי הגישה הזו, "פריט" שהאדם שולף מהתודעה שלו כדי שישמש אותו בדיבור או בזיכרון, הוא מושג

"אנשים זוכרים לפעמים דברים שכלל לא היו, ובביטחון גבוה", אומר פרופ' גולדשמיד.

"הסיבה לכך מושפעת מהסכמות המחשבתיות של האדם, אבל פעמים רבות ההנחות וההיסקים ממש מתבלבלים עם הזיכרון ואדם לא יכול להבחין בין מה שהוא זוכר לבין התוספת שמבוססת על היסק"

